

З ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ЖИВОПИСУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті автор коротко описує свій педагогічний досвід активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках і в позакласній роботі з використання живопису при вивченні творів українських письменників-класиків.

Праця шкільного вчителя, а тим більше вчителя-літератора, є такою ж відповідальною, як праця будь-якого митця, оскільки потребує творчого ставлення до навколишнього світу, здатності відчути й описати прекрасне, донести його до людського розуму й душі, навчити дітей шанувати витвори живопису, музики, витончене слово майстрів пера. Не секрет, що останнім часом вивчення творів художньої літератури у школі ускладнюється багатьма об'єктивними факторами, з-поміж яких насамперед виділимо захоплення електронними засобами інформації, неспроможними замінити книгу. Отже, вчителі намагаються відшукати способи оптимізації самого процесу ознайомлення учнів з художньою літературою. У даній статті хочу поділитись деякими власними педагогічними знахідками.

З метою активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках української літератури в міру необхідності використовую твори образотворчого мистецтва. Прагну подавати відомості про твори живопису на всіх етапах вивчення літератури в школі залежно від навчальної теми і дидактичних завдань.

Оскільки художня література є словесним самостійним видом мистецтва, то й твори живопису мають свою графічну специфіку зображення навколишнього життя. Вони також впливають на емоції учнів, доповнюють враження про певний літературний твір. Іншими словами, прагну поєднати живе слово вчителя-словесника з наочним образом, що відтворений на художньому полотні. Здебільшого це тематично близькі картини або просто ілюстрації художників до творів письменників, які вивчаються за спеціальною програмою.

На розкриття таких творчих взаємозв'язків двох видів мистецтва сучасного вчителя націлюють нові шкільні програми і підручники з літератури. Звичайно, це не самоціль у його роботі з класом, а лише один із ефективних допоміжних засобів засвоєння літературного твору.

Показово, що вже в методичних посібниках 60-80-х років ХХ ст. питанню використання творів музики і живопису українські методисти і вчителі-словесники приділяли належну увагу. Правда, ця проблема насамперед розглядалась у плані художнього й естетичного виховання учнів на уроках літератури взагалі, часто безвідносно до змісту художнього твору.

Багатими на методичні знахідки були посібники А.П. Коржупової "Наочність на уроках літератури" (1961), М.М. Машенка "Джерела гармонійної краси" (1978), В.О. Корчука "Методичні рекомендації з питань використання образотворчого мистецтва на уроках літератури за допомогою технічних засобів – 4 клас" (1980) та ін.

У 1984 році вийшов оригінальний посібник для словесників О.М. Бандури "Міжпредметні зв'язки в процесі вивчення української літератури", в якому була намічена орієнтовна схема здійснення міжпредметних зв'язків, зокрема літератури і живопису. Треба сказати, що методичні поради в ньому не втратили своєї практичної значимості і в наш час.

Приділив увагу цій проблемі також вчений методист Є.А. Пасічник у своєму навчальному посібнику "Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах" (2000). У ньому чітко подано опис таких видів наочності:

- предметної й образної (документи, фотокопії першодруків літературних творів, фотознімки, малюнки, портрети письменників);
- умовно-схематичної (таблиці з теорії літератури, літературні схеми і карти); картини та ілюстрації до художніх творів письменників.

Практичне значення для вчителя становить книга Станіслава Пультера, Антона Лісовського "Методика викладання української літератури" (2004). Автори дають змістовні поради, як слід знайомити старшокласників із виразними засобами живопису (композиція, світлотінь, колір) і рекомендують вести окремий живописний словничок для знайомства з побутовими, історичними, батальними, портретними, пейзажними та анімалістичними жанрами образотворчого мистецтва.

Пошлюсь на приклади зі свого педагогічного досвіду. На уроках літератури наголошую учням, що література і живопис часто типізують одні і ті ж явища, тематично споріднені. Так, вивчаючи твори Т.Г. Шевченка в 5-8 класах, демонструю ілюстрації відомого художника І. Іжакевича до творів письменника: "Якби ви знали паничі", "І виріс я на чужині", поеми "Сон". При з'ясуванні життєпису великого Кобзаря розповідаю про картини В. Касіяна "Т.Г. Шевченко", Г. Меліхова "Молодий Шевченко в художника К.П. Брюллова" та авторські шевченківські картини - "Автопортрет" (1841), "Хата батьків у селі Кирилівці", "Автопортрет" (1853). Намічаю систему завдань, як навчити дітей виділяти основні риси героя в літературному і живописному творах.

При з'ясуванні життя і творчості І.Я. Франка використовую ілюстрації Т. Копистинського до казки "Лис Микита", І. Іжакевича до оповідання "Грицева шкільна наука", В. Литвина і Г. Пустовіта до повісті "Захар Беркут", С. Адамовича до повісті "Борислав сміється".

Вдячний матеріал для естетичного виховання школярів становить малярська спадщина Т.Г. Шевченка і О.П. Довженка. При розгляді їх малюнків підкреслюю, як в одній особі гармонійно поєдналися талант письменника і художника.

Вивчаючи уривок з оповідання М.М. Коцюбинського "Хо" – "Ранок у лісі", ознайомлюю п'ятикласників з поняттям слова *пейзаж* на основі картини Й. Бокшая "Великий Верх". А після знайомства з репродукціями картин І. Шишкіна "Серед широкої долини", С. Шишка "Київська весна" і М. Глуценка "Зимовий день" пропоную учням зробити короткий опис однієї з них (твір-мініатюра).

До творів живопису звертаюсь при формуванні в учнів теоретико-літературних понять. Так, наприклад, у старших класах, коли веду мову про стилеві особливості романтизму і реалізму в літературі, то використовую для порівняння живописні полотна І. Рєпіна, Ф. Кричевського, К. Трутовського, В. Тропініна, К. Трохименка та ін.

У позакласній роботі намагаюсь також продовжити знайомство учнів з творами живопису. Так, після екскурсії до обласної картинної галереї, що при краєзнавчому музеї, провела літературно-мистецький вечір на тему "Література і живопис у нашому житті". Цьому передувала вікторина, де учні без примусу, добровільно готували письмові відповіді для тлумачення таких понять: "композиція літературного і живописного твору", "портретні деталі у письменника і художника", "зображення батальних сцен у письменника і митця пензля".

Багаті за художньою цінністю і на фактичний матеріал були літературно-мистецькі альбоми про творчість класиків української літератури, які в 60-80-і роки ХХ ст. випускало освітянське видавництво "Радянська школа". Там вміщувались світліни митців слова, ілюстрації до їхніх творів, численні документи і спогади, копії першодруків книг тощо. Варто було б нашим нинішнім видавництвам "Освіта" та "Педагогічна преса" поновити видання таких альбомів.

Підсумовуючи сказане вище, доречним було б виділити основні фактори, які сприяють ефективному використанню творів живопису на уроках літератури: твори літератури і живопису мають бути тематично споріднені, мають сприяти розвитку усного і писемного мовлення учнів при аналізі зразків літератури й образотворчого мистецтва, знайомити учнів із специфікою зображення навколишнього життя в обох мистецьких видах, урізноманітнювати позакласну роботу по ознайомленню вихованців з живописом на всіх етапах проведення позакласної роботи з літератури в школі. Слід пам'ятати, що використання творів живопису не самоціль у роботі словесника, а лише один із прийомів, якій допомагає вчителю ефективно планувати і застосовувати в навчальному процесі твори образотворчого мистецтва.

Доходжу висновку, що всебічний гармонійний розвиток школяра, формування у нього справжньої духовної культури – одне із головних завдань сучасної школи, над яким повинен працювати вчитель-словесник. Адже художня література, як синтетичний вид мистецтва, є спрямовуючою силою у духовному розвитку шкільної молоді. Тому недооцінка на уроках літератури музики й живопису, які органічно входять у систему її образів, знижувала б художню виразність твору, збіднювала б уяву учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандура О.М. Міжпредметні зв'язки в процесі вивчення української літератури. – К.: Радянська школа, 1984. – 157 с.
2. Демчук О. Життєпис письменника (конспекти нестандартних уроків). – К.: Педагогічна преса, 2002. – 191 с.
3. Коржупова А.П. Наочність на уроках української літератури. – К.: Радянська школа, 1961. – 129 с.
4. Корчук В.О. Методичні рекомендації з питань використання образотворчого мистецтва на уроках української літератури – 4 кл. – К., 1980. – 39 с.
5. Машенко М.М. Джерела гармонійної краси. – К.: Радянська школа, 1978. – 103 с.
6. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах. – К., "Ленвіт", 2000. – 384 с.
7. Пультер С., Лісовський А. Методика викладання української літератури. – Тернопіль, 2004. – 143 с.
8. Цимбалюк В.Л. Літературно-мовний кабінет у школі. – К.: Радянська школа, 1975. – 103с.
9. Нові навчальні технології – як ключ до особистісно орієнтованої освіти (інформація про Всеукраїнський науково-практичний семінар методистів, травень 2004 р.) // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2004., – № 3. – С. 117 - 118.
10. Пасічник Є.А. методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах. – Київ: Ленвіт, 2000.
11. Пентиліук М.І. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах. – Київ: Ленвіт, 2000.
12. Піхота О.М. Освітні технології. – Київ: Вид-во "А.С.К.", 2003.

Матеріал надійшов до редакції 10.03. 2005 р.

Шевчук И.П. Из опыта использования произведений живописи на уроках украинской литературы.

В статье автор кратко описывает свой педагогический опыт активизации познавательной деятельности учащихся на уроках и во внеклассной работе по использованию произведений живописи при изучении произведений украинских писателей-классиков.

Shevchuk I.P. Employing Art Works in Teaching Ukrainian Literature.

The article presents the author's teaching experience relating to the invigoration of students' cognitive abilities both at lessons and in extracurricula activities via employing art works in analyzing literary works by classical Ukrainian writers.